

MARTIN ŠRAJER / 11. 5. 2017

Pára nad hrncem

Socialistická veselohra Miroslava Cikána, zobrazující náklonnost k alkoholu jako překážku při budování lepší společnosti, byla prvním celovečerním filmem, k němuž složil hudbu Zdeněk Liška. Z dnešního pohledu silně schematická, ve své době ovšem divácky úspěšná komedie podle námětu Vladimíra Slavínského je zároveň pozoruhodná v kontextu událostí, které předcházely jejímu uvedení do kin.

Po únoru 1948 se od filmu coby „nejdůležitějšího umění“ v souladu se ždanovskou doktrínou očekávalo, že bude naplňovat určitá ideologická schémata a plnit politickou zakázku. Kromě ideologických ovšem zároveň neměly být zcela opomenuty ani ekonomické zájmy (Československý státní film byl ostatně zapojen do první pětiletky). Existovala tudíž poptávka po snímcích nejen splňujících estetické a ideologické normy socialistického realismu, ale současně divácky atraktivních. Rozpor mezi filmem jako nástrojem propagandy a filmem jako zábavou, odrážející dalekosáhlejší „aféru s levicovými úchylkami“, vedl počátkem padesátých let k vyhocenému mocenskému střetu dvou kulturně-politických skupin, který si přiblížíme na výrobních okolnostech komedie *Pára nad hrncem*.

Po zestátnění kinematografie vznikla Státní filmová dramaturgie, následně přejmenovaná na Ústřední filmovou dramaturgii (ÚFD), která odpovídala za estetickou i politickou úroveň filmové produkce a za plynulost výroby. ÚFD byla na podzim roku 1946 zrušena a její činnost převzaly nově vytvořené tvůrčí skupiny a Filmový umělecký sbor (FIUS) vedený spisovatelem Jiřím Mařánkem. Také FIUS byl ovšem kvůli neplnění vytyčených ideologických a ekonomických cílů již po dvou letech zrušen a došlo k opětovnému zavedení Ústřední dramaturgie československého státního filmu (ÚD). Jako poradní orgán při sestavování tematických plánů i schvalování scénářů namísto FIUSu sloužila Filmová rada, zřízená počátkem roku 1949 Ministerstvem informací.

Filmová rada, tvořená zástupci Ústřední rady odborů, Svazu československé mládeže, armády, zemědělství nebo sociální péče, měla dohlížet na naplňování aktuálních ideových potřeb, jak je formulovalo ÚV KSČ. Členové Filmové rady schvalovali výrobní plán a vypracovávali roční tematický plán, stanovující témata, kterými je žádoucí se ve filmech zabývat. Dohlíželi také nad výslednou podobou námětů a scénářů. Filmová rada, působící až do roku 1955, byla tudíž klíčovým dramaturgickým orgánem zestátněného filmu. Jako dramaturgický orgán ovšem paralelně fungovala také Radě podřízená ÚD, spolupracující s tvůrčími kolektivy spisovatelů a režisérů. Dvoukolejnost filmové dramaturgie se od počátku projevovala v konfliktech při realizaci konkrétních látek.

Veselohru o konstruktérovi, který si občas trochu víc přihne, ale díky manželství rychle vystřízliví (a navíc vymyslí zlepšovací návrh), měl původně režisovat prvorepublikový tvůrce Vladimír Slavínský. Po jeho náhlé smrti v srpnu 1949, v první den natáčení, však byla výroba filmu nejprve přerušena a poté, co dokončení filmu odmítnul oslovený Bořivoj Zeman, také zrušena. Zároveň došlo ke zbourání staveb. Vedení Československého filmu (ČSF) přesto hodlalo *Páru nad hrncem* realizovat, neboť film měl naplnit stanovený výrobní plán pro daný rok. Na doporučení Vítězslava Nezvala byl scénář přepracován zkušeným scenáristou Jaroslavem Mottlem a znovu předložen Filmové radě, která jej nejprve schválila a až poté předložila ÚD, což bylo v rozporu se zavedeným schvalovacím procesem (poslední slovo mělo patřit Filmové radě).

Na pokyn ústředního ředitele ČSF Jiřího Macháčka byly zahájeny již jednou zbourané stavby. Teprve poté došlo k předložení nové, Ústřední dramaturgií přepracované verze scénáře Filmové radě. Ta tentokrát vyjádřila nesouhlasné stanovisko. Předseda Hlavního výboru závodní organizace barrandovských ateliérů se proto obrátil na ministra informací a osvěty Václava Kopeckého. Kopecký byl vedoucím filmového odboru Ministerstva informací Vítězslavem Nezvalem, který se podílel již na původní verzi, již napsal společně se Slavínským, informován, že se jedná o výbornou veselohru. Navíc chtěl předejít finančním ztrátám a nespokojenosti dělníků, kteří by museli znovu bourat již jednou postavené a zbourané stavby. Za realizaci filmu se postavil také Macháček. Kopecký proto rozhodnutí Filmové rady zrušil a udělil svůj souhlas k natáčení. Jeho schválení bylo nicméně podmíněno tím, že se dohledu nad scénářem ujme Nezval.

Režie nové verze *Páry nad hrncem* byla přidělena Miroslavu Cikánovi, který se po dokončení filmu stane společně s Jaroslavem Mottlem hlavním terčem kritiky ze strany Filmové rady. Tvůrcům však nebyla vyčítána řemeslná úroveň filmu, ale skutečnost, že údajně podleli nátlaku Kopeckého a Nezvala a ujali se bezcenného námětu s mnoha ideově-uměleckými nedostatky. Filmová rada, mající podporu stranického aparátu, v tomto sporu tedy hájila propagandistické působení kinematografie. Vládní linie v čele s Kopeckým, prosazujícím produkci komerčně orientovaných (tj. divácky atraktivních) filmů, oproti tomu zastávala ekonomické hledisko.

Opomenout nemůžeme ani generační rozměr konfliktu. Na straně ortodoxních komunistů a tzv. „mládežnické frakce“ stál mj. poslanec Jiří Hájek, který obviňoval zkušené barrandovské filmaře ze snahy vzepřít se reorganizaci z listopadu 1948, kterou měla být v rámci ostrého kurzu proti reakci zahájena generační výměna v umělecké sféře. Nová socialistická inteligence, tvořená v oblasti dramaturgie začínajícími komunistickými spisovateli, ovšem navzdory svým kontaktům na vedení ÚV kvůli nedostatku talentu a zkušeností nikdy nezískala srovnatelně silnou pozici jako osvědčení řemeslníci, reprezentovaní především Otakarem Vávrou, Miroslavem Fáberou a Elmarem Klosem a podporováni jak vedením ČSF, tak Kopeckým.

Vzhledem ke slabší pozici mladých, radikálně levicových autorů stranickost a dogmatické naplňování norem socialistického realismu plně nepřevážily nad zásadami apolitického komerčního filmu a mohly tak dále vznikat neškodné komedie jako *Pára nad hrncem* nebo *Racek má zpoždění* (1950). Události okolo Cikánova filmu nicméně poukázaly na neudržitelnost stávajícího systému, přispěly k reorganizaci dramaturgie a započaly postupné odbyrokratizování schvalovacího procesu (kompetence Filmové rady budou v polovině padesátých let přesunuty pod ČSF).

Zatímco na jedné straně pomyslné barikády stál Václav Kopecký, hlavou druhého mocenského centra v kulturní politice byl hlavní stranický ideolog, vedoucí Kulturního a propagačního oddělení ÚV KSČ Gustav Bareš, kterému se podřizovala Filmová rada. Po jeho odvolání z funkce tajemníka ÚV KSČ a člena předsednictva ÚV v návaznosti na proces s Rudolfem Slánským si vítězství v boji o řízení kultury mohla definitivně připsat Kopeckého skupina. Přestože většina mladých dramaturgů a spisovatelů okolo Bareše musela z dramaturgických orgánů odejít, neznamená to, že by ve zbytku dekády nebyla uplatňována metoda socialistického realismu a nevznikaly ideově

jednotlivé filmy o problémech socialismu.

Film *Pára nad hrncem* uvede CS Film ve středu 17. května ve 20:00.

Použitá literatura:

Klimeš, Ivan, Za vizí centrálního řízení filmové výroby. *Illuminace* 2000, č. 4, s. 135-165.

Knapík, Jiří, *Únor a kultura (Sovětizace české kultury 1948–1950)*. Praha: Libri, 2004.

Knapík, Jiří, *V zajetí moci. Kulturní politika, její systém a aktéři*. Praha: Libri, 2006.

Szczepanik, Petr, *Továrna Barrandov. Svět filmařů a politická moc 1945–1970*. Praha: NFA, 2017.

Šefraná, Věra Adina, *Česká filmová dramaturgie pod dohledem ideologie 1945–1955*. [disertační práce FF UP]. Olomouc, 2012.

Pára nad hrncem (ČSSR, 1950). Režie: Miroslav Cikán, scénář: Miroslav Cikán, Jaroslav Mottl, kamera: Václav Huňka, hudba: Zdeněk Liška, střih: Antonín Zelenka, hrají: Vladimír Ráž, Eva Marie Kavanová, Robert Vrchota, Hana Kavalírová, Vladimír Řepa, Stanislav Neumann, Světlá Svozilová a další. Československý státní film. Datum původní premiéry: 20. 10. 1950.